

Ortadoğu'da 2024 Yılını Geride Bırakırken - Meliha Benli Altunışık

2024 yılı Ortadoğu bölgesi açısından savaşların getirdiği yıkımlar, insani krizler, binlerce insan kaybı ve büyük belirsizlik ve istikrarsızlıkla geçti. Bölge daha da durulmuş değil, son iki hafta içinde Suriye'de yaşananlar da bunun bir göstergesi. Bölgede son bir yılda yaşananların başka bir anlamı daha var: bu dönemde bölgede birçok kırmızı çizgi geçildi, bölgesel politikaya ilişkin varsayımlar bir bir yıkıldı. Bu süreci başlatan Hamas'ın İsrail saldırısı daha önce görülmemiş boyutta ve karakterde bir saldırı oldu. Üstelik bu saldırı tam da başta İsrail başbakanı Benjamin Netanyahu olmak üzere birçok aktörün İsrail'in Gazze'yi ve Hamas'ı büyük ölçüde kontrol altına aldığı ve Batı Şeria'daki Filistin Yönetimi benzeri bir yapıya dönüştürdüğünü düşündüğü bir zamanda geldi. Aynı zamanda yine İsrail'in hızla bölge ülkeleriyle ilişkilerini normalleştirdiği bir dönemde gerçekleşen Hamas'ın saldırısı bölgesel politikayı başka bir düzleme taşıdı.

Aralık 2022’de kurulan İsrail hükümetinin bugüne kadar kurulan en aşırı sağcı hükümet olduğu, bu hükümette yer alan aşırı sağcı partilerin oldukça önemli bakanlıkları kontrol ettikleri ve zaten ırkçı söylemleri ve özellikle Batı Şeria’da yerleşimciler eliyle uyguladıkları politikalar göz önüne alınınca, İsrail’deki Netanyahu hükümetinin Gazze’deki tepkisinin sert olacağı beklenebilirdi. Üstelik İsrail’in tarihsel olarak kendine yapılan saldırılara misliyle karşılık verdiği de biliniyor. Yine de İsrail’in cevabının bu derece yıkıcı ve yaygın olacağı pek de tahmin edilmiyordu. Ayrıca uzun süredir bölge politikasını açıklamakta kullanılan bir varsayım vardı; o da bölgede özellikle 2003’ten sonra ortaya çıkan “direniş ekseninin” İsrail cevabını sınırlı tutmaya zorlayacağı varsayımı. Aslında uzun süredir birbirleri ile rekabet ve hatta çatışma içinde olan İsrail ve “direniş eksenini” bir yandan da bu rekabet ve çatışmayı tırmandırmamaya özen gösteriyordu.

İsrail’in Gazze saldırıları başladıktan sonra gerçekten de İran ve bölgedeki en önemli müttefiki Hizbullah bir tepki vermek zorunda olduklarının farkında olmakla beraber, bu tepkilerini elden geldiğince sınırlı tutmaya çalıştılar. Hizbullah sınırda sınırlı angajman stratejisine devam ederken, İran doğrudan dahil olmadı ve daha çok söylemsel düzeyde eleştirilerini ortaya koydu. Bu arada Tahran, özellikle Hizbullah’la ortak strateji geliştirme ve askeri destek sağlama faaliyetlerine de devam etti. Bu iki aktörün İsrail’in Gazze’deki yıkıcı savaşına bu sınırlı tepkileri bölgede “direniş ekseninin” aslında beklenen performansı gösteremediği eleştirilerine yol açtı. Bugünden bakınca bütün bu süreç içinde İran ve Hizbullah’ın eski parametreler ve varsayımlarla hareket ettiğini, 7 Ekim’den sonra bölgesel dinamiklerin ve önceki varsayımların ciddi şekilde değişmekte olduğunu okuyamadıkları ve ona göre değerlendirme yap(a)madıkları iddia edilebilir. Gerçekten Hizbullah ve İran’ın savaşın sınırlı kalacağını, daha önce olduğu gibi tarafların sınırlı saldırılarla aralarındaki dengeyi muhafaza edeceklerini düşündüklerini söyleyebiliriz.

Bu noktada bölge politikasını açıklamakta sıklıkla kullanılan İsrail’in stratejik düşüncesinin iki cepheye savaşa girmemeye dayandığı varsayımı da anlamını yitirdi. İsrail, Gazze’de Hamas’a büyük bir zarar verdikten ve Gazze’yi büyük ölçüde yerle bir ettikten sonra, bir yandan Gazze’de savaşırken aynı anda Lübnan’a saldırdı, İran’la doğrudan karşılıklı saldırı sürecine girdi ve bir yandan da Yemen’de bazı hedefleri vurmaya başladı. Böylece İsrail birçok cepheye

birden savaşmaya başladı. Ayrıca bu çatışmalar da daha önceki pratiklerin oldukça dışına çıkmaya başladı. Öncelikle uzun süredir “gölge savaşı” sürdüren İran ve İsrail ilk defa doğrudan çatışmaya girdiler. Üstelik İsrail bir helikopter kazasında ölen İran Cumhurbaşkanı Raisi ve yanındakilerin cenaze töreni için Tahran’da bulunan Hamas lideri İsmail Haniye’ye suikast düzenledi. Bundan sonra Hamas’ın başına geçen ve 7 Ekim saldırılarının mimarı olarak bilinen Yahya Sinwar’ı da Gazze’de öldürdü. Bütün bu saldırılar sonunda Hamas’ı lidersiz bırakmış oldu.

Yine İsrail’in Lübnan’da Hizbullah’a karşı giriştiği operasyonlar daha önce görülmemiş taktikleri içeriyordu. İsrail öncelikle Hizbullah’ın kullandığı çağrı cihazlarını siber saldırılarla silaha dönüştürdü. Bu saldırılardan sonra birçok analist yine de İsrail’in Lübnan’a girmeyeceğini ve Lübnan cephesini daha da genişletmeyeceğini beklerken, İsrail Lübnan’a karadan ve havadan saldırılarını başlattı. Hizbullah lideri Hasan Nasrallah ve örgütün tüm üst düzey kadrosunu bu saldırılarla yok etti. Örgütün altyapısı büyük ölçüde çökertildi. Bu saldırılarda 2000’den fazla Lübnan’lı öldürüldü. Yine eski dönemin varsayımlarından biri olan 2006 Savaşındaki deneyimlerinden sonra İsrail’in Lübnan’da bir kara savaşına girmeyeceği varsayımı da yerle bir oldu.

Bütün bu gelişmeler sonucu 2003 yılından beri bölgede oluşmuş olan güçler dengesi ciddi bir şekilde değişmeye başladı. Bu yıl yaşananlardan önce bölge politikası bir yanda Körfez, Mısır ve İsrail ile öte yanda İran ve müttefikleri arasında 2003 ABD’nin Irak’ı işgalinden beri ortaya çıkan bir denge üzerinde şekilleniyordu. Bu çerçevede bu ülkeler Suriye ve Yemen’deki iç savaşlarda da rol oynadılar. Son iki yılda ise bölgesel politika, bölgesel normalleşme ve benim “Körfez merkezli bölgesel düzen” projesi dediğim projenin uygulanmaya çalışılması, var olan çatışma alanlarında sorunları dondurarak, güçler dengesini zamanla özellikle de diplomatik ve ekonomik yolları kullanarak yavaş yavaş değiştirme stratejisi üzerinden şekilleniyordu. Ancak Hamas’ın saldırısı bu yolu bir anlamda imkânsız kıldı.

Son bir yıldır 2003-sonrasında oluşan güçler dengesinin İsrail eliyle zor kullanarak değiştirilmeye çalışıldığına şahit oluyoruz. Bunun sonucu olarak

Hamas'ın ve Hizbullah'ın ciddi şekilde zayıfladığı, İran'ın ise büyük ölçüde bölgede geriletildiğini görmekteyiz. Son olarak bu durumun, Rusya'nın artan Ukrayna angajmanı ile birleşince Suriye'de yarattığı etki savaşın yeniden alevlenmesi ve HTŞ önderliğinde muhalif grupların Esad rejimini devirmesiyle doruk noktasına ulaştı. Böylece İran bölgedeki en önemli müttefiklerinden birini kaybetti. 1980'li yıllardan beri devam eden İran-Suriye ittifakı, ittifakların kısa sürdüğü Ortadoğu'da en uzun süren ittifak olmuştur. Özellikle Irak'ta rejimin değişmesinden sonra İran'ı karadan diğer müttefiklerine bağlayan ülke Suriye'di. Böylece İran'ın 2003'ten beri uyguladığı "ileri savunma" stratejisi iflas etmiş oldu. Suriye'de yeni rejimin nasıl şekilleneceği ve kalıcı bir istikrarın tesis edilip edilemeyeceği belli olmasa da İran'ın bu ülkede eski etkisine kavuşmasının çok zor olacağını tahmin edebiliriz. Bu arada İsrail Suriye'de de eski rejimden kalan askeri tesisleri halen bombalamaya devam ederek Suriye'nin askeri kapasitesini yok ediyor. Ayrıca Golan tepelerinin Suriye kısmına genişleyerek kendine "güvenli bölge" yaratıyor.

İsrail, 7 Ekim saldırılarından sonra geliştirdiği stratejisinde bölgedeki güçler dengesini yeniden kurmayı hedefliyor. Bunu yaparken de aslında açıkça rejim değişikliği söylemini de benimsiyor. Bu yeni bölgesel düzen projesinin ABD yönetimi ve Körfez ülkeleri tarafından da zımnî ve açıktan desteklendiği ortada. Sonuç olarak İsrail eliyle dönüşen güç dengesi onların da farklı araçlarla epeydir yapmaya çalıştığı bir amaca hizmet ediyor. Ancak bu noktada ortada birçok belirsizlik ve soru var: ABD'nin bu tutumu ne ölçüde Trump yönetiminde de devam edecek? Yeni gelişen güç dengesinden memnun olsalar da Körfez ülkeleri başta olmak üzere Mısır gibi diğer Arap ülkeleri Arap olmayan İsrail'in bölgede hegemonik güç olmasına nereye kadar izin verecekler? Bölgenin diğer önemli bir aktörü olan ve Suriye'de Esad rejiminin devrilmesinden sonra bölgede ağırlığını tekrar arttıran Türkiye bu yeni bölgesel denkleme nasıl cevap verecek? Daha kısa vadede ise güçler dengesini değiştirmeye odaklı bu çabalar Irak'ı da içerecek mi? Doğrudan bir İran-İsrail savaşı mümkün mü? Önümüzdeki dönem Ortadoğu bölgesinde bu anlamda hala önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönem olacak gibi görünüyor.

Prof. Dr. Meliha Benli Altunışık, Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Meliha Benli Altunışık, ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesidir. Ortadoğu'nun uluslararası ilişkileri, Türkiye'nin Ortadoğu politikası, rantiyeye devletler konuları üzerinde çalışmaktadır.

Bu yazıya atıf için: Meliha Benli Altunışık, 'Ortadoğu'da 2024 Yılıını Geride Bırakırken,' *Panorama*, Çevrimiçi Yayın, 18 Aralık 2024, <https://www.uikpanorama.com/blog/2024/12/18/ortadoğu-2024-mba/>

Telif@PanoramaGlobal. Çevrimiçi olarak yayımlanan yazıların tüm telif hakları Panorama dergisine aittir. Aksi belirtilmediği sürece, yayımlanan yazılarda belirtilen görüşler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK, Global Akademi, Panorama Yayın Kurulu ile editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.